

פתח דבר

דוח זה מציג את פעילות המוסד לביטוח לאומי ואת המצב החברתי-כלכלי בישראל ב-2016.

הדוח פותח בדיון בסוגיה שהחלה להיחקר במדינות רווחה, הנוגעת להכנסה בסיסית לכל (פרק 1), ובו מוצגים סקירת ספרות בנושא, עקרונות השיטה, האפשרויות להחילה בישראל והשלכותיה האפשריות על מערכת הביטחון הסוציאלי. בחלקו השני של הפרק נסקרים השינויים והמגמות העיקריות בפעילות הביטוח הלאומי בשני תחומי פעילותו – הגמלאות והגבייה, וכן ההשפעות המיידיות ולטווח הארוך של השינויים שהונהגו בתוכניות הביטוח הלאומי. פרק 2 מציג את תמונת העוני והפערים החברתיים בישראל ובהשוואה בינלאומית. ההשוואה מתמקדת השנה במשפחות עם ובלי ילדים, וממנה עולה שמצבה של ישראל חמור יותר במשפחות עם ילדים. לראשונה מוצגת בפרק מדידה חדשנית של עוני ואי-שוויון שפותחה לאחרונה במינהל המחקר המתבססת על נתונים מנהליים. פרק 3 סוקר את לב הפעילות של הביטוח הלאומי – תשלום הגמלאות – ובו פירוט ההתפתחויות העיקריות שחלו בגמלאות על ענפיהן השונים, השפעותיהם של שינויי חקיקה ושינויים אחרים על מקבלי הגמלאות, רמת הגמלאות ועוד. פרק 4 עוסק בהתפתחויות במערכת הגבייה של הביטוח הלאומי. בפרק 5 נסקרת פעילות הביטוח הלאומי בקהילה במסגרת הקרנות השונות, בתחומים של פיתוח שירותים לקבוצות נזקקות (נכים, ילדים בסיכון ועוד), תאונות בעבודה ומפעלים מיוחדים. עוד בפרק תיאור פעילותם של קרן המחקרים וחדר המחקר שמינהל המחקר והתכנון מעמיד לרשות חוקרות וחוקרים מהאקדמיה, משרדי ממשלה וגופים נוספים. סוגיות מעניינות אחרות הנוגעות לביטוח הלאומי מובאות בתיבות שבפרקים השונים.

כדי להבטיח חשיפה מרבית של דוח זה בישראל ובעולם הוא מתורגם במלואו לאנגלית ותמציתו לערבית, והוא מוצג באתר הביטוח הלאומי באינטרנט. הפרסום באתר עוד לפני סיום הכנת המהדורה המודפסת נועד לצמצם את פער הזמנים בין סיום כתיבת הדוח לבין פרסומו כספר.

תודתי לעובדי מינהל המחקר והתכנון שכתבו את פרקי הדוח. תודה מיוחדת לד"ר מירי אנדבלד על העריכה המדעית, לד"ר ז'ק בנדלק על הריכוז המנהלי, למיה עורב-הטל על העריכה הלשונית וההבאה לדפוס, לנירה עמיר על העזרה בהפקה וההדפסה, ולאורית נתנאל על הפקת הגרסאות באנגלית ובערבית.

פרופ' דניאל גוטליב
סמנכ"ל מחקר ותכנון

הקדמה

מאת המנהל הכללי

בשנת 2016 הנסקרת בדוח זה צמח המשק בכ-2% לאחר האטה בשנתיים שקדמו לה. מספר המועסקים גדל בכ-3% נוספים והאבטלה נותרה יציבה ברמתה הנמוכה בהשוואה לנתוני המשק הישראלי. המוסד לביטוח לאומי שילם ב-2016 תשלומים בסכום של 77.0 מיליארד ש"ח, לעומת 74.2 מיליארד ב-2015, הכוללים גמלאות בכסף ובעין ותשלומים אחרים, בעיקר למשרדי ממשלה על הוצאות לפיתוח שירותים בקהילה, והוצאות מינהל ותפעול של מערכת הביטוח הלאומי על כל תחומיה (כ-1.7 מיליארד ש"ח). תקבולי המוסד למימון ענפי הביטוח הלאומי עלו ב-2016 ב-10.1% במונחים ריאליים והסתכמו ב-86.7 מיליארד ש"ח במחירים שוטפים. עלייה זו נובעת בעיקר מהגידול בגבייה מהציבור ב-2016, בשיעור של 7.6%.

כבכל שנה, גם ב-2016 הפעיל הביטוח הלאומי 32 תוכניות סוציאליות הכוללות 130 סוגים של תשלומים ושירותים המהווים את רשת הביטחון החברתית-כלכלית של מדינת ישראל, בהם בין היתר קצבאות הזיקנה וקצבאות הילדים, גמלת סיעוד, הגמלה להבטחת הכנסה וקצבאות הנכות למיניהן. כ-4,000 עובדי הביטוח הלאומי נתנו מענה ב-2016 למבוטחים בהיקף של כ-15 מיליון אינטראקציות ב-78 סניפים ומרכזי שירות, בקבלת קהל, בטלפון ובאינטרנט.

פעילות הביטוח הלאומי ותשלומי הגמלאות, שעלו עלייה ריאלית מתמשכת בשנים האחרונות, מפחיתים את המצוקה הכלכלית והחברתית ומסייעים לחלוקה מחדשת ושוויונית יותר של ההכנסות. על-פי נתוני דוח ממדי העוני והפערים החברתיים שמפרסם המוסד מדי שנה ושתקצירו מובא בפרק 2 של דוח זה, תשלומים אלה חילצו כ-35% מהמשפחות וכ-14% מהילדים בישראל מעוני, אך שיעורים אלה עדיין נמוכים בהשוואה לשנים קודמות ובהשוואה למדינות אחרות. על-פי הדוח, ישראל ניצבת כמעט בתחתית מדינות ה-OECD בהוצאות על רווחה – כ-15.9% מהתוצר שלה מופנים לרווחה, לעומת ממוצע של 21% במדינות המפותחות.

בדומה לשלוש השנים הקודמות, גם ב-2016 קצבאות הביטוח הלאומי לא עודכנו כלל, מאחר שמדד המחירים לצרכן, שאליו הן צמודות מתחילת שנות ה-2000, לא עלה זה שלוש שנים. משום כך הקצבאות נשחקו באופן ניכר מול העלייה ברמת החיים כפי שהיא מתבטאת בעליית ההכנסה החיצונית נטו במשק. השכר הממוצע, שעלייתו תורמת לשיפור ברמת החיים, עלה מ-2002 עד 2016 באופן מצטבר בכ-36% – שיעור הגבוה בכ-12 נקודות אחוז מהעלייה במדד המחירים לצרכן באותה תקופה. עובדה זו מצביעה על כך שהשכר הממוצע מבטא טוב יותר מהמדד את השינויים ברמת החיים.

כמוסד המהווה את חוד החנית של ביטחון הסוציאלי בישראל, הביטוח הלאומי רואה עצמו מחויב לסייע בשיפור מצבה החברתי של המדינה, ולכן שוקד באופן שוטף על רפורמות בתנאי

הזכאות לקצבאות כדי להשיג יעדים חברתיים על-פי מטרותיהם של קובעי המדיניות. עם זאת, תדמיתו של הביטוח הלאומי בציבור אינה תואמת את הנתונים האובייקטיביים החיוביים המתקבלים ממי שנזקקים לשירותיו, המדווחים על רמה טובה למדי של שביעות רצון, ועלינו ללמוד ולהבין את הגורמים המשפיעים על פער זה. אנו נוסיף לשפר את השירות למבוטחים כמו גם לקדם חקיקה כדי לעמוד במחויבותנו – קידום הביטחון הסוציאלי לאורך זמן, עם ערבות הדדית והוגנות כלפי המבוטח.

לסיום ברצוני להודות לעובדי הביטוח הלאומי ומנהליו הפועלים בעבודתם היומיומית במסירות ובתחושת שליחות כדי לקדם את היעדים החברתיים שעליהם מופקד המוסד.

רמי גראור
מ"מ המנהל הכללי